

## YALPI ICHKI MAHSULOTNI SOLIQLAR VOSITASIDA QAYTA TAQSIMLANISHI

**Qo‘chqorova E‘zoza**

*TIFT Universiteti Buxgalteriya hisobi va moliya yo‘nalishi  
3-bosqich talabasi*

**Annotatsiya.** *Yalpi ichki mahsulotni (YaIM) soliqlar orqali qayta taqsimlash iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon davlatning iqtisodiy resurslarni ijtimoiy tenglik va barqarorlikni ta‘minlash maqsadida qayta taqsimlash usuli sifatida qaraladi. Soliqlar yordamida davlat budjetiga tushumlar shakllanadi va ular orqali ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, infratuzilma kabi sohalarga investitsiyalar yo‘naltiriladi. Bu esa turli ijtimoiy qatlamlar o‘rtasida farqni kamaytirish, kambag‘allikni yengillashtirish va iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Annotatsiyada yalpi ichki mahsulot tarkibi, soliqlar turlari va ularning qayta taqsimlashdagi roli, shuningdek, bu jarayonning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi yoritiladi. Soliqlarning adolatli va samarali yig‘ilishi davlatning moliyaviy mustahkamligini ta‘minlab, iqtisodiy resurslarning optimal taqsimlanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, soliqlar orqali YaIMni qayta taqsimlash mexanizmining zamonaviy tamoyillari, xalqaro tajribalar hamda O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Mazkur mavzu ijtimoiy adolatni kuchaytirish va iqtisodiy taraqqiyotni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.*

**Kalit so‘zlar:** *Yalpi ichki mahsulot (YaIM), soliqlar, qayta taqsimlash, davlat budjeti, iqtisodiy siyosat, ijtimoiy tenglik, iqtisodiy o‘rish, fiskal siyosat, soliqlar tizimi, moliyaviy barqarorlik, ijtimoiy himoya, resurslar taqsimoti, soliq siyosati, iqtisodiy adolat, O‘zbekiston iqtisodiyoti.*

### **Kirish**

Yalpi ichki mahsulot (YaIM) – mamlakat hududida ma‘lum vaqt ichida ishlab chiqarilgan barcha yakuniy tovar va xizmatlar qiymatini ifodalovchi asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlardan biridir. Ushbu ko‘rsatkich davlatning iqtisodiy salohiyatini, ishlab chiqarish hajmini, turmush darajasini va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur‘atlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. YaIM nafaqat iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish, balki fiskal siyosatni shakllantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Mamlakatda ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulotning soliqlar orqali qayta taqsimlanishi esa ijtimoiy tenglikni ta‘minlash, daromadlar tafovutini kamaytirish, ijtimoiy himoya va davlat xizmatlarini moliyalashtirishda asosiy rol o‘ynaydi.

Soliqlar davlatga YaIM tarkibidagi iqtisodiy resurslarni jamlash imkonini beradi va ular orqali budjet shakllantiriladi. Shu yo‘l bilan davlat ta‘lim, sog‘liqni saqlash, infratuzilma, ijtimoiy yordam va boshqa sohalarga investitsiyalar yo‘naltiradi. Bu esa turli ijtimoiy qatlamlar o‘rtasida resurslar qayta taqsimlanishiga olib keladi. Ayniqsa, soliqlar yordamida daromadi past aholiga moliyaviy yordam ko‘rsatish, iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish, bandlikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash imkoniyati mavjud.

Biroq soliqlar orqali YaIMni qayta taqsimlash murakkab va ehtiyotkorlikni talab qiladigan jarayon hisoblanadi. Soliq yukining haddan ortiq oshirilishi tadbirkorlik faolligini pasaytirishi, investitsion muhitni yomonlashtirishi mumkin. Shu sababli davlatlar soliq siyosatini ishlab chiqishda ijtimoiy adolat bilan iqtisodiy samaradorlik o‘rtasidagi muvozanatni saqlashga intiladilar. Bugungi globallashuv sharoitida YaIMni soliqlar orqali samarali va adolatli qayta taqsimlashning ilg‘or mexanizmlarini joriy etish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Mazkur mavzuda YaIMning mohiyati, soliqlar tizimi va ularning qayta taqsimlashdagi o‘rni, shuningdek, O‘zbekiston amaliyotida mavjud yondashuvlar va rivojlanish istiqbollari chuqur tahlil qilinadi. Bu esa iqtisodiy siyosatning asosiy yo‘nalishlarini belgilashda amaliy ahamiyatga ega.

### **Asosiy qism**

Yalpi ichki mahsulot (YaIM) – mamlakat iqtisodiy rivojlanishini aks ettiruvchi muhim ko‘rsatkich bo‘lib, unda ishlab chiqarilgan barcha tovar va xizmatlarning umumiy qiymati hisobga olinadi. YaIM orqali mamlakat iqtisodiyotining hajmi, tarkibi, o‘sish sur‘atlari va aholi farovonligining umumiy holati aniqlanadi. Davlat esa YaIMda to‘plangan iqtisodiy resurslarni boshqarish va ijtimoiy tenglikni ta‘minlash maqsadida uni soliqlar orqali qayta taqsimlaydi. Ushbu qayta taqsimlash mexanizmi davlat moliyaviy siyosatining eng muhim jihatlaridan biridir.

Soliqlar – davlat tomonidan aholining daromadlari va korxonalarning foydasidan olinadigan majburiy to‘lovlar bo‘lib, ular budjetning asosiy manbayi hisoblanadi. Soliqlar orqali davlat YaIMning bir qismini budjetga jalb etadi va uni ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, kambag‘allikni kamaytirish, bandlikni oshirish kabi ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarga yo‘naltiradi. YaIMni soliqlar orqali qayta taqsimlash davlatning ijtimoiy adolatni ta‘minlashdagi eng asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kam ta‘minlangan qatlamlarga ko‘mak ko‘rsatish va daromadlar tengsizligini yumshatishda bu mexanizm muhim o‘rin tutadi.

Qayta taqsimlash jarayonida progressiv soliq stavkalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tizimga ko‘ra, yuqori daromadga ega shaxslar ko‘proq soliq to‘laydi, natijada past daromadli aholi qatlamlariga nisbatan adolatli soliq yuki ta‘minlanadi. Bu model ko‘plab

rivojlangan davlatlar tajribasida o‘z samarasini bergan. Masalan, Skandinaviya mamlakatlarida yuqori daromadlilardan olinadigan soliqlar hisobidan ijtimoiy xizmatlar bepul taqdim etiladi. Bu esa aholi o‘rtasida teng imkoniyatlar yaratib, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy tizimni ta’minlaydi.

Biroq soliqlar orqali qayta taqsimlashning ham o‘ziga xos cheklovlari mavjud. Soliq stavkalarining haddan ziyod oshirilishi iqtisodiy faollikni kamaytirishi, investorlar uchun muhitni yomonlashtirishi mumkin. Bu esa YaIMning umumiy o‘rishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, har bir davlat soliq yukini optimal darajada belgilab, iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantiruvchi, lekin ijtimoiy himoyani ham ta’minlovchi muvozanatli soliq siyosatini olib borishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi misolida ham YaIMni soliqlar orqali qayta taqsimlash masalasi dolzarb hisoblanadi. Davlat soliq siyosatida so‘nggi yillarda tub islohotlar amalga oshirildi. Soliq stavkalari kamaytirilib, soliq to‘lovchilarga qulayliklar yaratildi, budjet mablag‘lari ijtimoiy sohalarga yo‘naltirilmoqda. Aholining turmush darajasini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish, sog‘liqni saqlash va ta’lim tizimlarini takomillashtirishda soliqlarning tutgan o‘rni muhimdir. Shuningdek, tadbirkorlikni rag‘batlantirish, kichik biznesga soliq yengilliklari yaratish orqali ham iqtisodiy faollik ortib bormoqda.

### **Xulosa**

Yalpi ichki mahsulotni (YaIM) soliqlar vositasida qayta taqsimlash iqtisodiyotni boshqarish va ijtimoiy tenglikni ta’minlashning muhim vositalaridan biridir. Ushbu jarayon orqali davlat ishlab chiqarilgan umumiy iqtisodiy boylikdan bir qismini jamg‘arib, uni ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarga yo‘naltiradi. Ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, infratuzilma kabi yo‘nalishlarga mablag‘ ajratish aholining turmush darajasini oshiradi, kambag‘allikni kamaytiradi va iqtisodiy taraqqiyotni ta’minlaydi.

Soliq siyosatini to‘g‘ri yuritish orqali iqtisodiy resurslar optimal taqsimlanadi. Progressiv soliq stavkalari orqali yuqori daromadli qatlamdan ko‘proq soliq olinib, bu mablag‘lar kam ta’minlanganlarga yo‘naltiriladi. Biroq soliqlarning haddan ziyod oshirilishi iqtisodiy faollikni susaytirishi mumkinligi sababli, soliq siyosatida muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi. Shuning uchun davlatlar soliq siyosatini ishlab chiqishda iqtisodiy o‘rish bilan birga ijtimoiy adolatni ham ko‘zda tutuvchi yondashuvlarni tanlaydilar.

O‘zbekiston tajribasida ham bu yo‘nalishda sezilarli natijalarga erishilmoqda. So‘nggi yillarda soliq islohotlari amalga oshirilib, soliqlarni yig‘ish samaradorligi oshirilmoqda va budjet mablag‘lari aholining ehtiyojlariga yo‘naltirilmoqda. Bu esa mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, YaIMni soliqlar orqali qayta taqsimlash – bu nafaqat iqtisodiy mexanizm, balki ijtimoiy adolat va taraqqiyotga olib boruvchi muhim vositadir. Uni samarali boshqarish mamlakat barqarorligining kafolati hisoblanadi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Umarjonov, B., & Shamsiddinov, M. (2021). Islom moliyasining xususiyatlari. *Scientific progress*, 2(8), 634-638.
2. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Shamsiddinov, M., & Umarjonov, B. (2022). ISLAMIC FINANCE. *Scientific progress*, 3(2), 48-50.
3. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2022). Characteristics of Islamic Finance. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
4. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Ubaydullayev, A., Omonov, I., & Mirzamahmudov, B. (2022). ISLOM BANKI VA AN'ANAVIY BANKLAR O'RTASIDAGI FARQLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 755-761.
5. Akhrorjon, A. (2022). Uzbekistan and the World Trade Organization management system. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
6. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2022). Danger in Islamic Banking. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
7. Abdullaev, A. (2022). O'zbekiston iqtisodiyoti uchun jstga a'zo bo'lish sabab muammo va natijalari. *Raqamli texnologiyalar va ta'lim istiqbollari*, 1(2), 113-121.
8. Akhrorjon, A., & Zumradkhan, K. (2022). The impact and results of membership of the wto on the education system. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(5), 24-32.
9. Akhrorjon, A. (2022). Reasons, problems and consequences for the accession of the Uzbek ecanomy to the WTO. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
10. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Karimova, S., & Solijonova, F. (2022). Jahon savdo tashkiloti boshqaruv tizimi. *Scientific progress*, 3(2), 343-347.
11. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Anvarov, J., & Ismoilov, S. (2022). Islom moliyasi. *Scientific progress*, 3(2), 45-47.
12. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Yusupov, S., & Anvarov, J. (2021). Islom bankchiligidagi xavf. *Scientific progress*, 2(8), 639-642.
13. Axadjon o'g'li, A. A., & Sabirovna, G. G. (2025). JSTGA A'ZO BO'LISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. *ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(5), 101-108.

14. Abdullaev, A. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT-KADRLAR TAYYORLASHNING DOLZARB MASALALARI. *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning o‘ziga xos xususiyatlari, uning.*

15. Mamadjonov, M., Abdullayev, A., Abdurahmonov, I., & Mamadaliyev, A. (2021). Challenges of management in the digital economy. *Scientific progress*, 2(6), 1533-1537.

16. AA, M. F. M. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI VA AMALIY AHAMIYATI. *ÂXEOPOT-KOMMYHHKÂflfIX TEXHOMrnmÂPH BÂ TEÏÏEKKOMMYHHKÂ^ mÂPHHHr 3ÂMOHÂBHH MYÂMMOÏÏÂPH BÂ EHHMÏÏÂPH OHÏÏÂHH PECnYEmKÂ HÏÏMHH-TEXHHKÂHMYMÂHMHMHrMÂrbPY3ÂÏÏÂP TmflÂMH*, 2(6), 794.

17. Akhmadjonov, O., Abdullayev, A., Abdupattayev, A., & Sultonov, M. (2021). Islamic banking management, assets and liabilities. *Scientific progress*, 2(6), 1525-1532.

18. Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA’LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O‘RNI. *YANGI O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.

19. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

20. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

21. Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.

22. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o‘g‘li, A. A. (2023). O‘ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.

23. Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(1), 140-148.